

is kielégítő teljes tételeket az országos koordinált katalogizálási program keretében. Ezeket azután továbbadják a nagy adatbankoknak is. Hasonló megoldás az NSZK-ban is elképzelhető lenne, az egyes szakterületek gondozásáért felelős könyvtárakra támaszkodva. Az így előálló, online hálózati központi katalógus magas szakmai színvonalú tételeivel igen nagy segítségére lehetne a könyvtárközi kölcsönzésnek, s komoly nemzetközi jelentőséggel is bírna.

Távlatilag az a cél, hogy a régi kiadványokról is hasonlóan magas kvalitású tételek készüljenek; itt valószínűleg nélkülözhetetlen lesz a nemzetközi együttműködés. (Példát mutat erre a 18. századi angol kiadványok rövid leírásaiból összeállított számítógépes katalógus nemzetközi szintű vállalkozása.)

Az amerikai rendszer titka az, hogy legalább egy intézmény fáradozik a bibliográfiai tételek minőségi színvonalának megőrzésén. Ez lehetővé teszi, hogy a többi könyvtár saját tételeit folyamatosan jobbakkal váltsa fel. Számíthatunk arra, hogy a könyvtárainkban lévő tételek többsége az USA-ban hamarosan jobb minőségben rendelkezésre áll. Érdemes-e ezt a munkát Európában újra elvégezni? A válasz egyszerű: nem háríthatjuk el magunktól ezt a feladatot, mert a mi használóink sem elégednek meg gyengébb kiszolgálással. De: meg kell tennünk mindent, hogy a nemzetközi adatbankoktól átvegyünk, amit csak lehet.

A *Deutsches Bibliotheksinstitut* a helyes irányban keresi a megoldást: egyfelől az érdekeltek körével folytat egyeztető tárgyalásokat, s ezzel mozgásba hozta az egész folyamatot, másfelől konkrét projekteket (pl. külföldi adatok átvétele) indított. Kívánatos, hogy a könyvtárak csatlakozzanak e projektekhez regionálisan és az egyes tartományok szintjén,

különösen ami a régi állományok katalogizálását illeti. Kérdés azonban, hogy a helyzet bonyolultsága miatt nem kellene-e az egész vállalkozást egy, e területen szakértő tanácsadó cégére bízni.

A tudományos tanács már 1987-ben javasolta egyes könyvtárak és a regionális könyvtári központok számítógépes kapacitásának jelentős fejlesztését. Ezeknek az ajánlásoknak eddig kevés fogantatjuk volt. Lehetséges, hogy új helyzet áll elő az NSZK-ban, s megvan a veszélye annak, hogy elavulásra ítélt technikát (pl. Siemens BS2000) választanak. A megosztott adatbankok nagy sebességű összeköttetése új lehetőségeket kínál a könyvtáraknak is; ezt mutatja az az amerikai fejlemény, amely szerint nagy központi számítógépek egész könyvtári rendszerek minden munkafolyamatát (beleértve a kölcsönzésnyilvántartást is) átveszik, s a helyi felhasználókhöz ugyancsak nagy sebességű távközlési vonalak fűzik őket.

Az NSZK könyvtárainak e tekintetben súlyos kérdésekre kell választ adniok, s helyes lenne gazdasági szakértők véleményét is kikérniök. Rugalmasságra van szükség, ami nem jelenthet minőségi engedményt. Amíg nem hoznak világos, általános érvényű döntéseket, addig mindenki tartsa magát ahhoz, amit már elfogadtak: a MAB adatformátumhoz és a RAK-WB-hez mint katalogizálási szabályzathoz. A szövetségi és tartományi szervek által a katalógusok visszamenőleges konvertálására kilátásba helyezett 150 millió DEM elnyeréséig azonban még egy sor részprojektben kell kipróbálni, miképpen lehetne ezt az összeget valóban hatékonyan felhasználni.

/MITTLER, E.: Katalogkonversion – Wendepunkt für deutsche Bibliotheken? = Zeitschrift für Bibliotheksweisen und Bibliographie, 36. köt. 5. sz. 1989. p. 407–418./

(Papp István)

Korábban már hírül adtuk (TMT, 36. köt. 11. sz. 1989. p. 492., 506.) a brit és a francia nemzeti könyvtár törekvéseit, hogy nemzeti bibliográfiáikat CD-ROM lemezen adják ki. Az alábbi referátum az ezt előkészítő közös brit– francia kísérletről számol be bővebben, míg az utána következő – egy évvel későbbi cikkről készített – referátum már arról tudósít, hogy elkészült és kereskedelmi forgalomban van a Brit Nemzeti Bibliográfia CD-ROM-változata.

Sz. P.

Nemzeti bibliográfiák kompaktlemezen: brit– francia közös kísérlet

1988 nyarán a *British Library* és a *Bibliothèque Nationale* közös kísérletbe fogott. Olyan CD-ROM lemezt hoztak létre, amelyen mindkét könyvtárból volt egy-egy bibliográfiai állomány. Ezt sokszorosították és széles körben terjesztették. Az volt a céljuk, hogy a két nemzeti könyvtár kísérlete után egyrészt komerciális alapon készítsenek ilyen lemezeket, másrészt a munkába további nemzeti könyvtárakat is bevonjanak.

Előzmények

A program előzményei 1985-re nyúlnak vissza, amikor a *British Library* kutatási-fejlesztési osztálya a *J. Whitaker and Sons* kiadóval együttműködve hozott létre egy CD-ROM lemezt. Már akkor, azon a lemezen is a *BNBMARC* adatbázis (*British National Bibliography MARC*, a brit nemzeti bibliográfia adatbázisa) egy részhalmaza volt rajta a *Conference Pro-*

ceedings Index és a Whitaker kiadó *British Books in Print* adatbázisának egy részlete mellett. Ezt hamarosan még egy lemez követte. A két lemezt széles körben mutatták be kiállításokon, konferenciákon, de kereskedelmi forgalomba nem kerültek. (Bár egyes CD-ROM kiadványkatalógusok számon tartják őket.) A második lemeznek később egy második változata is elkészült, amely már a *High Sierra*-szabványt követte.

A British Library úgy véli, hogy a CD-ROM használata mind az adatbázis-építőknek, mind a felhasználóknak előnyös.

A CD-ROM jellemzői

A CD-ROM lemezre 550 megabájt információ fér, ez 250 000 nagy gépelt szabványoldalnak vagy 1500 hajlékony mágneslemeznek felel meg. A BNB MARC adatbázis egymillió bibliográfiai rekordja például az indexelés mértékétől függően egy vagy két lemezre fér rá. A lemezek fizikailag nagyon ellenállóak, postán jól küldhetők, és semmi jele sincs, hogy az élettartamuk korlátozott lenne. Elolvasásukhoz többnyire egy IBM PC mikroszámítógép és egy tetszés szerinti CD-ROM olvasó kell.

Minden CD-ROM kiadványt a használatához szükséges programokkal együtt árusítanak. A szoftvert rendszerint hajlékony mágneslemezen mellékelik, javított változatai így a CD-ROM lemez cseréje nélkül vehetők használatba.

Szabványok

A CD-ROM technika fejlesztésének már a korai szakaszában felmerült a szabványosítás igénye. Szabványosításról három szinten beszélhetünk:

- ▶ fizikai szinten (lemezátmérő stb.) már a fejlesztés kezdetén megoldódott a szabványosítás;
- ▶ logikai szinten (az állományok elhelyezkedése stb.) a *High Sierra*-szabvány oldotta meg a kérdést (Azóta nemzetközi szabvány: ISO 9660. – A ref.);
- ▶ alkalmazási szinten (hogy miként kereshetők az adatok az állományban) átfogó szabványosításra nincs mód, még a bibliográfiai adatbázisok speciális esetére sem, csak szűkebb alkalmazási területekre lehet előírásokban megegyezni. Erre vállalkozott – a nemzeti bibliográfiákra – a British Library–Bibliothèque Nationale kísérleti program.

A kísérleti lemez

Az alkalmazási szintű szabványtervezet kidolgozása a Nemzetközi MARC Tanácsadó Bizottság (*International MARC Advisory Committee = IMAC*) égisze alatt folyt. A cél az volt, hogy könnyűvé tegye az adatcserét a különböző nemzeti bibliográfiákat gondozó intézmények között. Így minden ilyen intézmény a saját belső keresőrendszerével használhatná valamennyi nemzeti bibliográfiát, és könnyen válthatna a használat során az egyikről a másikra.

Az ötletet 1987 decemberében *Kenneth Cooper*, a British Library főigazgatója vetette fel egy londoni összejövetelen, amelyen részt vett a francia, a nyugatnémet, a portugál, a spanyol, a norvég és a holland nemzeti könyvtár képviselője. Itt fogadták el azt a javaslatot, hogy a brit és a francia nemzeti könyvtár hozzon létre egy olyan kísérleti lemezt, amelyen két különböző MARC formátumban lesznek adatok.

A két nemzeti könyvtár hamarosan megegyezett, hogy a kísérleti lemezre egyrészt a BNB MARC adatbázis egy részletét viszik fel UK MARC formában, mégpedig azt a 30 000 bibliográfiai rekordot, amely az 1950–88 között kiadott és Európa történelmével foglalkozó könyvekre vonatkozik, másrészt a *Bibliothèque Nationale nemzeti bibliográfiájának* körülbelül egyéves anyagát (szintén kb. 30 000 rekordot) UNIMARC formában. A két adatbázist elkülönítve helyezik el a lemezen, a kettő hasonló módon lesz kereshető akár angolul, akár franciául és az indexelés a lehető legteljesebb lesz. Több különböző megjelenítési formátumot engednek meg, ezek egyike a teljes MARC kód megjelenítése lesz. A lemez legyártására tendert írtak ki.

A tervek szerint az elkészült lemezt felajánlják az összes fontosabb brit és francia intézménynek, ezenkívül az IMAC valamennyi tagjának és annak, aki a tesztelésre még jelentkezik. Néhány hónapos próba után átfogó értékelésre kerül sor.

Az Európai Közösségek Bizottságának megfelelő munkacsoportja már tárgyal arról, hogy anyagi támogatást nyújtson a többi európai nemzeti könyvtár bevonására a munkába a kísérleti lemez elkészülte után. Elképzelhető, hogy néhány műszakilag kevésbé fejlett ország nemzeti könyvtára (azok, amelyek nemzeti bibliográfiája még nincs egységesítve) a program segítségével a kártyaformáról közvetlenül a CD-ROM technikára ugorhat a nemzeti bibliográfia kezelésében.

A program későbbi szakaszában nyelvi konvenciókat kell bevezetni, hogy lehetővé váljon a lemezeken a többnyelvű keresés. Végül el kell dönteni, hogy a British Library elkötelezze-e magát a kommerciális termékek létrehozása mellett. Ha igen, akkor az első ilyen termék a BNB MARC adatbázis CD-ROM-változata lesz.

A már létező CD-ROM kiadványok

A BNB MARC leendő CD-ROM kiadásának tervezésekor figyelembe kell venni a piackutatás eredményeit, többek között a már piacon lévő CD-ROM kiadványokat.

Ez a technika a nagy és változatlan adatbázisok kiadására a legalkalmasabb. Ilyenek a lexikonok, ezért volt a legkorábban kereskedelmi forgalomba került CD-ROM kiadványok egyike a *Grolier Encyclopedia*.

A bibliográfiai adatbázisok nagy előnye, ha nem kell értük jogdíjat fizetni. Ezért kapható a *Medline* adatbázisnak már négy különböző CD-ROM kiadása is. (Azóta már nyolc. – A ref.)

Az első brit kiadó, amely sorozati kiadványként hozott ki CD-ROM terméket, a *J. Whitaker and Sons* volt. *Bookbank* néven a *British Books in Print* CD-ROM-változatát adta közre előfizetéses alapon, havonkénti aktualizálással.

Széles körben van használatban Nagy-Britanniában a Bowker két kiadványa, a *Books in Print Plus* és az *Ulrich's Plus*.

A bibliográfiai CD-ROM termékek piaca Nagy-Britanniában fokozatosan nő. A már működő CD-ROM-olvasók száma a különböző becslések szerint 100 és 2000 között van. A növekedés mindenesetre lassúbb, mint az Egyesült Államokban. Így érthető, hogy a már létező CD-ROM kiadványok túlnyomó többsége az Egyesült Államokban látott napvilágot, a legtöbbnek a tartalma is az ottani érdeklődést tükrözi. A *British Library* és a *Bibliothèque Nationale* programja segíthet abban, hogy a CD-ROM elfogadottabbá váljon Nagy-Britanniában és általában Európában. Tovább növelheti az érdeklődést, ha sikerül megoldani a CD-ROM munkaállomások hálózati elérését.

A *British Library* mindenesetre a mostani program sikere esetén sem adja fel mágnesszalagos adatcse-reprogramját.

A CD-ROM kiadványok alkalmazási lehetőségei

A bibliográfiai természetű CD-ROM kiadványok alkalmazásait két csoportba sorolhatjuk: egyrészt a könyvtárosi, másrészt a végfelhasználói alkalmazásokra. A kiadványok egy része mindkét alkalmazási módban szóba kerülhet, ha a keresőrendszer lehetővé teszi a kétféle szemléletmódot.

A könyvtárosi alkalmazások az információkeresés mellett helyi szerkesztést is magukba foglalnak. Így a kikeresett rekordokból könyvlisták és bibliográfiák állíthatók össze. Ez részben a végfelhasználónak is hasznos lehet. A könyvtárosnak viszont arra is szüksége lehet, hogy a kikeresett rekordokat a saját helyi katalógusába töltsse le és a teljes MARC rekordot láthassa. Ez a végfelhasználó számára szükségtelen. Ilyen lehetőségeket tartalmazó CD-ROM kiadványok

a Bowkertől a *Books in Print Plus*, a Whitakertől a *Bookbank*, a Saurtól az *International Books in Print* és az OCLC-től a *CD450*.

Egyes kiadványok lehetővé teszik a letöltés előtt a rekordok szerkesztését a képernyőn, kiegészítésüket helyi adatokkal, így a saját katalógusrekord teljes elkészítését. Ilyenek a GRC-től a *LaserQuest*, a *Library Corporation*-tól a *Bibliofile* és a WLN-től a *Lasercat*.

Egyes kiadványok úgy használják ki a CD-ROM lemez nagy tárolókapacitását, hogy több könyvtár katalógusát egyesítik egy lemezen. Ilyenkor mindegyik könyvtár csak a saját katalógusához fér hozzá.

Kimondottan végfelhasználóknak szóló olvasói katalógusokat tartalmaznak a *Brodart*-tól a *Le Pac*, a GRC-től a *LaserGuide*, amelyek az Egyesült Államokban széles körben vannak használatban. Ezekben a keresés menürendszerű.

A *British Library* kiadványainak – legalábbis kezdetben – a könyvtárost kell megcélozniuk felhasználóként. A *British National Bibliographic Service* hagyományosan támogatja a brit könyvtárak katalógizálási tevékenységét, a most tervezett CD-ROM kiadvány ezt a támogatást folytatja. Ha az első kiadvány a BNB MARC lesz, a katalógizálás segédeszközéül kell szolgálnia. Vele a felhasználó könyvtár negyven év brit kiadványainak a leírásához fér majd hozzá. A keresőrendszernek tartalmaznia kell a *Blaise-Line* online rendszerhez való csatlakozás lehetőségét is, hogy így a könyvtáros a lemezen található információt kiegészíthesse a legfrissebb rekordokkal.

A katalógizálási funkció mellett, persze, sok más célra is használható lesz ez a kiadvány. A *British Library* a lehető legszélesebb körben akarja terjeszteni a kísérleti lemezt, hogy minél több véleményt kapjon a lehető legjobb megoldások kiválasztásához.

/Compact discs for national bibliography: Britain and France join forces. = The British Library Bibliographic Services Newsletter, 46. sz. 1988. jún. p. 1–3./

(Válas György)

CD-ROM lemezen a Brit Nemzeti Bibliográfia

1989 júniusa a legnagyobb fejlődési lépést hozta a Brit Nemzeti Bibliográfia (*British National Bibliography*, BNB) történetében a *BLAISE* online szolgáltatás húsz évvel korábbi megnyitása óta: megjelent a BNB CD-ROM-változatának első két lemeze. Ezek a nemzeti bibliográfia első 36 évi anyagát tartalmazzák. Ugyanakkor már folytak az adatbázis aktuális része 1989. őszi kiadásának előkészületei.

A kísérleti lemez értékelése

1988 szeptemberére készült el az a kísérleti CD-ROM lemez, amely a *BNB* és a *Bibliographie de*

la France 30–30 ezer rekordját tartalmazta. Ezt több mint 700 könyvtár és más szervezet kapta meg értékelésre szerte a nagyvilágban. A legtöbb közülük, természetesen, brit és francia volt, de a lemezek 29 százaléka jutott Európán kívülre. Az Európai Közösségek Bizottsága 1988 szeptemberében külön konzultánst jelölt ki az értékelésre. 60 lemez jutott azoknak a könyvtáraknak, amelyeket ez a konzultáns jelölt ki, a 60 könyvtár közül 20 különösen részletes elemzést végzett. Ezek ugyanazok a könyvtárak voltak, amelyek a *Deutsche Bibliothek* (NSZK) néhány hónappal korábbi hasonló jellegű és egyazon szoftvert alkalmazó kísérleti lemezét is értékelték.